

Boekbespreking

Prof. dr. A. Pilot
(a.pilot@ivlos.uu.nl) is hoogleraar
Didactiek van het curriculum en
hoogleraar Chemiedidactiek aan
de Universiteit Utrecht

Boekbespreking van Martin Valcke (2005): Onderwijskunde als ontwerpwetenschap, Gent: Academia Press. ISBN 90-382-0769-7, 495 p., € 45.

In het boek 'Onderwijskunde als ontwerpwetenschap' heeft Martin Valcke gekozen voor een interessant perspectief op de onderwijskunde. Binnen het referentiekader 'ontwerpen van onderwijs' komen bijvoorbeeld theorieën over leren, metacognitie, probleem oplossen, en individuele verschillen aan de orde, waarbij soms terloops, soms expliciet (in het hoofdstuk over Instructional Design) de relevantie voor ontwerpactiviteiten besproken wordt. Het boek heeft als ondertitel 'Een inleiding voor ontwikkelaars van instructie en toekomstige leerkrachten', en is inmiddels de derde volledig herwerkte editie van studiemateriaal voor studenten Psychologie, Pedagogiek en Algemene didactiek in de lerarenopleiding. Naast uitleg bevat het boek daarom ook onderdelen zoals: studeeraanwijzingen, zelftoets, feedback daarop en kernbegrippen.

Het boek is ingedeeld in elf thema's: na twee inleidende thema's en 'Objectivisme en constructivisme' volgen thema's waarin respectievelijk de behavioristische, cognitivistische en constructivistische visie op leren worden gerelateerd aan het ontwerpen van onderwijs. Thema 7 betreft Hogere orde denkvaardigheden (metacognitie en probleem oplossen). Thema 8 is geheel gewijd aan Onderwijskundig ontwerpen. Daarna volgen nog de drie thema's Curriculumtheorie, Evaluatie en Individuele verschillen. Een uitvoerig trefwoordenregister maakt het boek van 500 pagina's toegankelijk.

Aan de drie genoemde visies op leren wordt veel aandacht besteed. Het behaviorisme wordt beschreven in 46 pagina's, het cognitivisme in 66 pagina's (cognitieve belasting, declaratieve & procedurele kennis, Gagné, concept maps, enz.). De constructivistische visie beslaat 65 pagina's met uitwerkingen van de theorieën van Piaget, Vygotsky en Bruner. Apart wordt ingegaan op experiential learning, situated learning, anchored instruction, cognitieve apprenticeship, samenwerkend leren (met een aparte uitweiding over computergebaseerde leeromgevingen) en probleemgestuurd onderwijs. Steeds wordt daarbij ingegaan op de typische kenmerken of uitgangspunten, kernbegrippen en ontwerpprincipes.

Om een indruk te geven van de inhoud van het boek beschrijf ik kort Thema 8, Onderwijskundig ontwerpen, waarin de voorgaande thema's samenkomen in modellen voor 'instructional design'. Na een schematisch overzicht van het thema volgt een advance organizer: vier situaties en enkele opdrachten. Het IDI-model met acht stappen wordt dan beschreven als instap op het thema, waarna Valcke vanuit het perspectief 'van descriptie naar prescriptie' ingaat op verschillende typen modellen voor onderwijskundig ontwerpen. Taakanalyse als centrale activiteit bij 'instructional design' wordt vervolgens

meer gedetailleerd uitgewerkt. Enkele modellen worden beschreven in 1-4 pagina's, waaronder die van Romiszowski, Nadler, Van Merriënboer en Merrill. Het thema wordt afgesloten met een overzicht van tools, een kritische beschouwing van de instructional design-benadering, en referenties bij dit thema.

Het thema biedt daarmee in zo'n 45 pagina's een referentiekader, belangrijke begrippen en modellen en voorbeelden van onderwijskundig ontwerpen. Het is uiteraard niet uitputtend, niet diepgaand, maar is gericht op een breed overzicht met referenties voor wie meer wil weten of nodig heeft. Het geeft dwarsverbanden naar leertheorieën, en het verwijst vooruit naar curriculumtheorie, evaluatieactiviteiten en individuele verschillen tussen leerlingen. Er zijn verwijzingen naar onderdelen over de lerende organisatie, schooleffectiviteit en authenticiteit. Merkwaardig genoeg ontbreken verwijzingen naar onderdelen over de docent (ontbreekt zelfs in het register), mijns inziens een cruciale omissie in dit boek.

De functie van het boek is primair dat van studiemateriaal voor studenten in de genoemde domeinen en daarvoor lijkt het mij een interessante aanvulling op wat beschikbaar is. Het geeft een goed overzicht van het geheel van de onderwijskunde vanuit het perspectief van ontwerpen. Met een dergelijk boek als basis is het gemakkelijk om een overzicht te krijgen en door de vele en diverse onderdelen is het goed geordend, overzichtelijk en bruikbaar. Het is ook een goede uitvalsbasis voor wie meer specifieke informatie wil verkrijgen op specifieke onderdelen. Daarmee is het mijns inziens ook een nuttig boek voor een grotere doelgroep: die van didactici en onderwijskundigen die snel een overzicht willen krijgen van de thema's, of het willen gebruiken voor studenten die beknopte kennis willen verkrijgen van de thema's.

Tegelijk ontbreken aspecten en onderdelen die ik als kritiek toch wil verwoorden, maar ten dele onvermijdelijk zijn bij de intentie een overzicht te geven van het geheel van de onderwijskunde. Eerder noemde ik al het perspectief van de docent, dat een eigen plaats zou moeten hebben in zo'n boek: de taak van de docent die cruciaal is in het ontwerpen van onderwijs, de rol en taken van de docent in het geven van onderwijs en de relatie tussen docent en leerling. Daarnaast wil ik het probleem van de diepgang noemen: bij zo'n breed overzicht bekruipt je het gevoel dat je wel een opsomming krijgt van de belangrijkste aspecten van een model of theorie, maar dat het blijft hangen op een algemeen en abstract niveau en dat de lezer niet in staat zal zijn om de waarde en betekenis van die vele abstracties voldoende te doorgronden om daar in de praktijk gebruik van te maken. Het risico van schijnabstracties wordt wellicht voldoende weggenomen door de vele opdrachten en vragen die ook in het boek zijn opgenomen, inclusief de feedback op de zelftoetsen. Maar bij het doornemen van specifieke onderdelen bekwam ik steeds weer de vraag naar meer uitwerking, concretisering en detaillering. Tegelijk is het onvermijdelijk om de diepgang te beperken in een handboek dat gericht is op een overzicht van het geheel.

Hoewel het register uitvoerig is, miste ik toch veel referenties naar auteurs van belangrijke theorieën of modellen. Verdere aanvulling daarvan zou de bruikbaarheid van dit handboek verder kunnen vergroten.

Concluderend: als geheel is het een waardevol boek, met name omdat het geschreven is vanuit het perspectief van ontwerpen. Daarmee is het zeker van nut in de opleidingen voor onderwijskundigen en docenten.